

Wiktor O. Ogniewjuk

Filozofia oświaty oraz jej rola w strukturze badań naukowych fenomenu oświaty

Zaczynając od czasów starożytnych, oświata jako dziedzina, w której odbywa się odtwarzanie społeczeństwa, zawsze zwracała i ciągle zwraca uwagę naukowców, ale paradoksalnie kierunek naukowy, który gruntownie bada oświatę, do tej pory jeszcze nie powstał. Obecnie, kiedy cywilizacyjny rozwój społeczeństwa coraz bardziej zależy od poziomu wykształcenia każdego człowieka, zdolności do harmonijnego życia w środowisku i efektywnego wykorzystywania osiągnięć naukowych oraz nowoczesnych technologii, badanie oświaty staje się jednym z najważniejszych naukowych priorytetów. Fenomen oświaty wyznacza i wpływa na rozwój człowieka i społeczeństwa. XIX i XX stulecie przekonująco pokazały, że tylko społeczeństwo dbające o stworzenie warunków, mechanizmów, środków i możliwości do osobistego rozwoju człowieka, warunków jego socjalizacji i identyfikacji jako członka społeczeństwa, może zapewnić odnowę zasad cywilizacyjnych swego funkcjonowania i rozwoju. P. Sloterdijk (2009, s. 139) uważa, że człowiek charakteryzuje się dążeniem do identyfikacji. Stwierdza, że w człowieku zaprogramowany jest formalny „Nikt” – jako nośnik naszych społecznych identyfikacji”. Człowiek zawsze dąży do zmiany swojego „Nikt” w zidentyfikowane „Ja”. Oświata towarzyszy procesowi formowania „Ja”. Włączając

każde nowe pokolenie do cywilizacyjnego kontekstu, oświata zapewnia rozwój społeczeństwa i pomnaża kulturowe doświadczenie zgodnie z wyzwaniem, które ciągle się zmieniają. Warto dodać, że każde nowe pokolenie ma poświęcać więcej czasu i nie szczędzić wysiłku, żeby opanować osiągnięcia poprzednich pokoleń, ale w znacznie większej skali. Oświatę można – analogicznie – porównać do łańcuszka spirali DNA w organizmie człowieka, ponieważ pełni rolę nośnika informacji genetycznej w ciele społeczeństwa, a genomy, które rozszyfrowują każdą jednostkę, występują jak najlepsze wzory duchowe, kultury, nauki i praktyki.

Proces „duchowego narodzenia” człowieka zawsze zderza się z wewnętrznym oporem, przechodzi przez kryzysowe cykle i kolejne inicjacje. Podobne procesy odbywają się w dziedzinie oświaty, ponieważ składają się one z wielu podmiotów – podmiotowych współdziałań.

Wszelkie i systematyczne badania w sferze oświaty, integrujące i podtrzymujące wysiłki różnych naukowych dziedzin, skierowane na tworzenie najbardziej efektywnych osobistych oraz społecznych strategii, stają się oczywistą potrzebą. Filozofowie, historycy, socjologowie, ekonomiści, kulturoznawcy, politycy, psychologowie, futurologowie i przede wszystkim naukowcy-pedagodowie, koncentrując uwagę na badaniach w sferze oświaty, proponują optymalne drogi identyfikacji „Ja” i cywilizacyjną odnowę społeczeństwa oraz przejście na intelektualnie umotywowaną drogę rozwoju.

Urzeczywistnienie filozofii badania w sferze oświaty podniosło ideę oświaty do rangi fenomenu całej ludzkości, jednak filozofia dzięki swojej misji nie bada charakterystycznych problemów, należy bowiem do innych dziedzin poznania, jeżeli nie ujawniają one ogólnych tendencji rozwoju. Koncentrując się na badaniach naukowych w oświacie, rozwoju idei oświaty i idei w oświacie, celów i rezultatów oświaty, filozofia jako nauka ukierunkowana teoretyczno-metodolo-

gicznie zapewnia dostrzeżenie i podejmowanie najbardziej zasadniczych problemów i wzajemny układ w sferze oświaty, odkrywa szeroką przestrzeń umożliwiającą sformowanie nowego kierunku – *oświatologii*. Na tej naukowej drodze filozofia nie tylko zachowuje, ale nadal będzie wzmacniać swój wpływ na poznawanie oświaty, ponieważ tylko ona może osiągnąć to w pełni.

Pojęcie „filozofia oświaty” pojawiło się w drugiej połowie XIX stulecia, kiedy państwowy system oświaty kształtował się w rozwiniętych państwach Europy i USA, ale tworzenie gałęzi wiedzy przebiegało w ciągu wieku XX i nadal odbywa się – na początku XXI stulecia. Właśnie w tym okresie oświata zdobyła decydujący wpływ na społeczne transformacje, a nauka udowodniła konieczność i priorytetowość rozwoju.

Dyskusje nad statusem i treścią filozofii oświaty, które odbywały się w drugiej połowie XX stulecia, są aktualne i dzisiaj. Trudności z jej formowaniem i utwierdzeniem w dużej mierze związane są z kompozycją dualną – filozofią i oświatą, powodując niepewność przedmiotowego pola badań, a także dyskusje na ten temat pomiędzy różnymi kierunkami filozoficzno-oświatowymi. Szczególnie ostro problemy filozofii oświaty wystąpiły w społeczeństwach angielskim i amerykańskim w drugiej połowie XX stulecia. Na przykład w USA, przedstawiciele filozofii analitycznej oświaty podczas corocznych spotkań Towarzystwa Filozofii Oświaty musieli prowadzić dyskusje w hotelowych pokojach, ponieważ fenomenolodzy nie dawali im dostępu do uczestnictwa w programach konferencji. W 1966 roku, kiedy filozofowie ogłosili zasadę „żyj i daj żyć innym”, sytuacja się zmieniła. Ale pozostał problem różnego rozumienia pojęcia „filozofia oświaty” przez przedstawicieli szkół filozoficznych. Filozofia analityczna (neopozytywizm), egzystencjalizm, eksperymentalizm, marksizm, neoliberalizm, pozytywizm, postmodernizm, pragmatyzm, psychoanaliza, feminizm,

fenomenologia – to kierunki filozoficzne, które prowadziły gorące dyskusje na temat filozofii oświaty w drugiej połowie XX stulecia. Przedstawiciele filozofii analitycznej formułowali podstawy oświaty jako sztuki praktycznej, która opiera się na naukowych podstawach, pomaga ukierunkować uczniów na prawdziwą wiedzę i rozwija ich racjonalne myślenie. Dla przedstawicieli filozofii analitycznej rozwój zdolności umysłowych jest wartością największą. Eksperymentalisci wzięli za podstawę paradygmat efektywnych form działalności, żeby zapewnić wysoką jakość i gruntowną wiedzę. Najbardziej radykalną formą eksperymentalizmu został społeczny rekonstruktywizm, który w transformowaniu społeczeństwa na czołowym miejscu stawia instytucje edukacyjne. W refleksji filozofii egzystencjalnej oświata jest procesem rozwoju wolnych i samodoskonalących się jednostek. Poznanie istoty człowieka, dyskusowanie – jak mówili sofiści – swojego „Ja” i poznanie moralnego „Ja” – dla egzystencjalistów – jest platformą rozwoju oświaty. Zdobywanie wewnętrznej duchowej wolności każdej jednostki ludzkiej jest główną wartością w egzystencjalnej filozofii oświaty.

Największy wpływ na filozofię oświaty w drugiej połowie XX stulecia według Stanfordskiej encyklopedii filozoficznej miały prace R. Petersa, P. Hirsta, I. Schefflera.

Richard Peters, profesor filozofii oświaty instytutu pedagogicznego w Uniwersytecie Londyńskim, jest jednym z klasyków filozofii analitycznej. Koncepcja oświaty R. Petersa zbudowana jest na cenniejszej strukturze oświaty oraz jej kształtującej funkcji. W swej pracy „Etyka i oświata” interpretuje on pojęcie „oświata” jako planowe przekazywanie aktualnej wartościowej wiedzy za pomocą moralnie akceptowanych metod. Doświadczony człowiek, według Petersa, powinien dysponować kompletnym zakresem wiedzy oraz pojęciowych schematów, a nie pojedynczymi umiejętnościami i doświadczeniem; reforma wykorzystująca tę koncepcję polega na tym, że wiedza, na

przykład z historii, wpływa na to, jak człowiek zauważa architekturę lub instytucje społeczne; nadaje przewagę nieświadomie sformowanemu standardowi i normom w oswojaniu sposobów rozumienia świata; ma własną pozycję, czyli zdolność zastosowania naukowego rozumienia w szerokim kontekście odbioru świata.

Paul Hirst – profesor Uniwersytetu Cambridge – jest jednym z naukowców, który bada globalizm i jego wpływ na rozwój nowoczesnego społeczeństwa. Swym naukowym przesłaniem próbuje przekonać elity, że społeczeństwo nie jest bezradne przed niekontrolowanymi procesami zachodzącymi we współczesnym świecie. Przykłada dużą wagę do oświaty, gdyż to ona kształtuje światopogląd elit. Hirst prowadzi różnorodne badania nad życiem współczesnego społeczeństwa: od problemów reprezentatywnej demokracji do pytań o władzę i wojnę w XXI wieku; praw społecznych, statystyki i pluralizmu. Hirst tworzy model współczesnej oświaty w kontekście rekonstruktywizmu społecznego.

Izrael Scheffler – wybitny przedstawiciel neopozytywizmu, profesor Uniwersytetu w Indianapolis, autor znanej w angielskojęzycznym świecie pracy „Nauka i obiektywność” – broni poglądu, że oświata jest procesem interpretowania treści, dzięki czemu można dojść do prawdy i uświadomić jej znaczenie; szkoły powinny więc przygotowywać do życia.

Jak widzimy, filozofia oświaty w społeczeństwach angielskim i amerykańskim była jednym z najbardziej zróżnicowanych naukowych przedmiotów, łączyła i łączy badania indywidualne, różne szkoły filozoficzne i branże z refleksją intelektualną nad oświatą. W różnych państwach świata – Holandii, Niemczech, Rosji, USA, Francji, Japonii – naukowcy wypracowali swoje specyficzne tradycje oraz drogi przekształcania filozofii oświaty w naukę akademicką¹. W dwóch

---

¹ <http://plato.stanford.edu/entries/education-philosophy/>

ostatnich dziesięcioleciach w różnych krajach wiele naukowych prac poświęcono pytaniom o filozofię oświaty. Powstało kilka międzynarodowych czasopism – „Educational Philosophy and Theory” (Filozofia i teoria oświaty), „Educational Theory” (Teoria oświaty), „Journal of Philosophy of Education” (Czasopismo filozofii oświaty), „Studies in Philosophy and Education” (Studia z filozofii i oświaty), „Theory and Research in Education” (Teoria i badania naukowe w oświacie).

Analiza publikacji zagranicznych filozofów świadczy, że na terenach filozofii oświaty odbyła się oryginalna walka intelektualnych paradygmatów. Przedstawiciele szkoły filozofii oświaty analitycznej uważali prace postmodernistów za trudne do zrozumienia, postmoderniści zaś nie uznawali naukowego podejścia swoich oponentów. W rezultacie – filozofia oświaty stała się jeszcze bardziej nieokreślona. Dyskusja rozwijała się nie tylko nad pytaniami: „co jest filozofią oświaty?” oraz „kto i dlaczego jest filozofem oświaty?”, „czy potrzebna jest filozofia oświaty w postmodernizmie?” oraz wielu innymi, ale pokazuje obecność różnorodnych pomysłów i konceptualną niepewność. Takie dyskusje były prowadzone w roku 1969, kiedy wyszła praca D. Lukacsa – węgierskiego filozofa-marksisty – „Co to jest filozofia oświaty?”.

Najbardziej wpływowa stała się szkoła filozofii oświaty analitycznej. Analityczna tradycja filozofii oświaty wywodzi się od Platona, a została nowocześnie zinterpretowana przez S. D. Hardiego w pracy „Prawda i kłamstwo w teorii oświaty”, wydrukowanej w latach 1941 i 1962. Autor skoncentrował się na krytycznej analizie koncepcji naturalizmu stosowanej w edukacji lub wychowaniu dzieci, zwłaszcza prac J. Deweya. Hardi, podobnie jak sławny założyciel szkoły analitycznej w Cambridge, L. Wittgenstein, zwracał uwagę na logikę języka filozoficznego, analizował badane zjawiska i procesy. Wittgenstein (1995, s. 41) wykazał, że: „Celem filozofii nie jest dorzucanie

twierdzeń filozoficznych do twierdzeń naukowych, lecz wypracowanie logiki naszego języka i wyeliminowanie z niego wypowiedzi pozbawionych sensu”. Analityczna filozofia oświaty, która dominowała w świecie angielskojęzycznym do lat 70. ubiegłego wieku, ponieważ koncentrowała się na analizie języka, była ostro krytykowana i zbliżała się do nowych podejść – indywidualizmu, komunikacji, oświaty społecznej, integracyjnego systemu edukacji. Na początku lat 90. filozofia oświaty w świecie angielskojęzycznym osiągnęła nowy jakościowo poziom, a nowe badania naukowe w dziedzinie filozofii stały się bardziej harmonijne i zgodne z problematyką filozofii ogólnej.

Filozofia oświaty, w nowym kontekście – końca XX wieku, osiągnęła poziom innych kierunków filozofii – filozofii prawa, filozofii nauki, filozofii medycyny. Zwracamy uwagę, że natura filozofii oświaty jest dualna, ma dwie składowe – filozofię i oświatę, tradycyjnie powiązane z teorią i praktyką – zgodnie z zasadami filozoficznymi (na wzór wiedzy przyrodniczej), bliższa stała się im problematyka badań naukowych, a filozofowie oświaty zaczęli podejmować specyficzne problemy, które wypływają z praktyki oświaty. Większość problemów filozofii oświaty skupiała się na wyjaśnieniu pytań: Jakie są początkowe cele i ideały oświaty? Co jest decydującym kryterium przy ocenie osiągnięć oraz rezultatów edukacyjnych, praktyki edukacyjnej, działalności edukacyjnej?²

Wyjaśnienie postawionych pytań w filozoficznym środowisku angielskojęzycznym dało impuls do rozwoju filozofii oświaty i pobudziło dyskusję, która obejmowała przedmiotowe pole badań. Najczęściej filozofia oświaty traktowana jest jako nauka o celu, procesie, naturze, ideałach oraz rezultatach oświaty. Jest kierunkiem filozofii

---

² <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/179491/philosophy-of-education>

przyrodniczej, gdyż bierze początek od tradycyjnych kierunków filozoficznych (ontologii, etyki, epistemologii) oraz ich podejście do polityki oświatowej, rozwoju człowieka, teorii treści edukacyjnych³.

Filozofia oświaty zmierza do wszechstronności, co wyjaśnia różnorodność sfery oświatowej i niewyczerpalną ilość pytań, które mogą być ciekawe dla filozofii, ale dają powody do krytykowania. W 2003 roku D. Curren podjął próbę uogólnienia osiągnięć w dziedzinie filozofii oświaty. Jego książka „Podręcznik filozofii oświaty” ma 45 rozdziałów i ponad 600 stron tekstu. Pragnienie wszechstronności, które jest właściwe filozofii oświaty, stało się przeszkodą nie do pokonania w jej rozwoju. W ostatnim dziesięcioleciu w USA pojawiła się tendencja do ujmowania filozofii oświaty jako składowej procesu oświaty. Ale w każdych okolicznościach pytania dotyczące procesu edukacji nie mogą być priorytetem filozofii oświaty. Sławny badacz Clark Kerr uważa, że pytania odnoszące się do procesu oświatowego nie mogą być przedmiotem badań naukowych. Można argumentować, że proces oświatowy to „wzorowa inicjacja”. Liczne i znane badania pedagogów (łącznie z ukraińskimi) tę tezę mogą obalić. Jednak stwierdzenie to potwierdza, że filozofowie oświaty dość często przekraczają granice bliskich gałęzi wiedzy, szczególnie pedagogiki. Przyczyną jest przedmiotowa nieokreśloność filozofii oświaty, charakterystyczna dla zagranicznych oraz krajowych szkół filozoficznych.

We wschodnioeuropejskiej przestrzeni edukacyjnej problematyka filozofii oświaty również nie pozostała poza uwagą naukowców. Jedną z pierwszych w formacji filozofii oświaty stała się publikacja znanego rosyjskiego oraz polskiego filozofa i pedagoga S. J. Hesse-
na „Podstawowy pedagogiki. Wstęp do filozofii stosowanej” (1995). W przedmowie S. J. Hessen pisał: „Zadaniem książki jest wyjaśnienie

---

³ <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enwiki/15345>

pojęcia i istoty pedagogiki” (tamże, s. 22.). Zgodnie z jego rozumieniem, oświata to nic innego, jak kształtowanie osobowości jednostki (tamże, s. 35). Z tego wynika, że rozstawione akcenty w pełni odpowiadają nowoczesnemu rozumieniu problemów filozofii oświaty. Rozumienie filozofii oświaty jako filozofii praktycznej bliskie jest amerykańskim i brytyjskim szkołom filozoficznym.

Różne poglądy na filozofię mają rosyjscy badacze. Niektórzy stanowczo zaprzeczają tej gałęzi wiedzy naukowej (Gierszunski, 1998, s. 81–89). Rosyjski naukowiec B. S. Gierszunski, w przeciwieństwie do wielu swoich kolegów, nie uważa filozofii oświaty za filozofię praktyczną. Stwierdza, że filozofia oświaty: „jest całkiem niezależną gałęzią wiedzy naukowej, której fundamentem jest nie tylko ogólna wiedza filozoficzna, ale obiektywny, regularny rozwój własnej sfery edukacyjnej we wszystkich aspektach jej istnienia. Filozofia oświaty asymilując całą wiedzę w jej najogólniejszym konceptualnym znaczeniu, ze względu na swą treść jest naukowo uzasadnionym ogólnie uznanym paradygmatem” (tamże, s. 89). Ale nie każdy z rosyjskich filozofów podziela twierdzenie Gierszuńskiego o jedności filozoficznego paradygmatu oświaty.

W ukraińskiej myśli filozoficznej nie stawia się pytania o jedyny filozoficzny paradygmat oświaty, przeciwnie – proponuje się uwzględnienie paradygmatu w przestrzeni edukacyjnej jako zjawiska typowego nie tylko dla społeczeństw w fazie transformacji, ale także w których dominują wartości liberalne (Ogniewjuk, 2005, s. 36–48). Naukowcy ukraińscy nie mają ogólnie przyjętego tłumaczenia filozofii oświaty i przedmiotu jej badań, co może świadczyć o niezakończonym procesie tworzenia filozofii oświaty jako nauki. Na ten aspekt zwraca uwagę prezydent Narodowej Akademii Nauk Pedagogicznych, akademik W. G. Kremień (2008, s. 481): „ten termin, jak i przedmiot, potrzebuje dalszej dyskusji i uściślenia, ponieważ problemowe pole

filozofii oświaty jeszcze nie powstało, jednak niektóre kierunki już wyraźnie pokazują miejsce oświaty w działalności społeczeństwa i kształtowaniu człowieka”. Według W. G. Kremienia, przedmiotem badania filozofii oświaty są cele, wartości, ideały oświaty w nowoczesnym społeczeństwie, ich stosunek do technologii i środków praktycznych oraz analiza rezultatów i kryteria ich oceny. Znany naukowiec uważa, że w omawianym kontekście formuje się niespójny system, którego analiza wykazuje dysharmonię, niezgodnienie i nieadekwatność składników systemu. „Bardzo ważne znaczenie w określeniu istoty filozofii oświaty – według W. G. Kremienia – ma wyjaśnienie, czym różni się »człowiek wykształcony« od »człowieka rozumnego i kompetentnego«, kim jest »człowiek kulturalny« – skomplikowanym rezultatem duchowego rozwoju czy po prostu »wykształconym człowiekiem bądź uczonym«” (tamże, s. 482–483).

Inny współczesny ukraiński filozof, W. P. Andruszczenko (2004, s. 354), zaznacza: „filozofia (...) powstaje jako teoria oświaty. Ponieważ filozoficzne rozumienie świata rozwija się jako osiągnięcie ogólne, filozofia pełni w oświacie funkcję metodologiczną, określa sposoby realizacji, z których składa się przedmiotowe pole kierunku filozoficznego, jakim jest filozofia oświaty”. W artykule opublikowanym w „Encyklopedii oświaty”, W. Andruszczenko i W. Łutaj zaproponowali, aby koncepcję filozofii oświaty rozpatrywać z uwzględnieniem zasad:

- konkurencji (zaprzeczeń) „między dwoma sprzecznymi tendencjami – indywidualną i zbiorową;
- pokonywania jednostronnego podejścia do problemów rozwoju społecznego;
- dialektycznego układu przeciwstawięń w nieskończoności do rozwiązania celów ogólnych;
- nowej dialektyki, rozwiązującej przeciwstawności „metodą dialogu”.

Możemy przekonać się, że pole przedmiotowe filozofii oświaty pozostaje dyskusyjne. Filozofowie ukraińscy kontynuują prace nad stworzeniem całościowej filozofii oświaty. Zaczynając od drugiej połowy lat 90. na Ukrainie zorganizowano kilka krajowych konferencji i metodologicznych seminariów, przeprowadzono badania i wydrukowano dziesiątki prac zbiorowych oraz artykułów. Napisano wiele naukowych dysertacji w specjalności „filozofia oświaty”. Rozpoczęto druk czasopism naukowych a edycja „Encyklopedii oświaty” – przygotowana przez naukowców Akademii Nauk Pedagogicznych Ukrainy – stała się wydarzeniem dla filozofii oświaty. Także w strukturze Akademii zorganizowany został oddział filozofii oświaty.

Na podstawie analizy osiągnięć ukraińskich i zagranicznych filozofów oświaty możemy przedstawić następujące wnioski:

- filozofia oświaty jest uprawomocniona w nauce, albowiem adekwatnie reaguje na zmiany społecznego statusu oświaty w warunkach globalnej konkurencji oraz na przejście do modelu rozwoju człowieka, jaki opiera się na koncepcji wiedzy społecznej i paradygmacie oświaty ustawicznej;
- filozofia oświaty jako naukowy kierunek teoretyczno-metodologiczny wyraźnie określa swoje pole naukowo-przedmiotowe, opiera się na najnowszych metodach, dąży do stworzenia pełnego obrazu sfery edukacyjnej i związku człowieka z edukacją, formułuje system wiedzy o podstawowych zasadach jej rozwoju;
- filozofia oświaty znajduje się w ścisłym związku z pedagogiką, psychologią i innymi nauki, skupia się na idei wszechstronnego rozwoju człowieka – zgodnie z twierdzeniem Isaiaha Berlina: „wielkie wyczyny zaczynały się z pomysłów zrodzonych w głowach ludzi”;
- filozofia oświaty, urzeczywistniając największe teoretyczne uogólnienia w sferze edukacyjnej, bierze pod uwagę specyficzne

problemy; gruntowne i kompleksowe badania oświaty mają być zapewnione dzięki zintegrowanemu wysiłkowi różnych gałęzi naukowych, które będą pod naukowym kierunkiem oświatologii.

W ostatnich dziesięcioleciach rozwój oświaty stał się obiektem badań różnych dziedzin naukowych. Pytania aksjologii, ontologii, logiki, metodologii, etyki oświaty znalazły swoje odbicie w badaniach filozofii oświaty. Ogólnie znane są zadania, jakie realizuje pedagogika. Ponieważ pedagogika, jako nauka społeczna, skupia się na teorii i właściwościach nauczania, wychowania, socjalizacji człowieka, nie może objąć całej sfery edukacyjnej, jej celu i właściwości rozwoju. Do dzisiaj nie ma w strukturze naukowej kierunku, w którym oświata byłaby kompletnym zjawiskiem – jest międzyprzedmiotowa kooperacja i integracja służąca rozwojowi oświaty i wszystkich czynników, które mają wpływ na oświatę i na społeczeństwo. Taką nauką może być **oświatologia**. W 1996 roku pierwszy raz wykorzystałem pojęcie **oświatologia**, a teraz pojawiła się możliwość udowodnienia jej potrzeby w naukach o oświacie.

Oświatologia powinna integrować wszystkie kierunki badań naukowych w sferze oświatowej i zaproponować nowe drogi jej rozwoju, stać się dziedziną cywilizacyjnego tworzenia. **Oświatologia** jako kierunek naukowy ma za zadanie – rozwój sfery edukacyjnej, jako celu społecznego, który pomaga duchowemu, kulturalnemu, społeczno-ekonomicznemu i naukowo-technologicznemu funkcjonowaniu, odtwarzaniu i rozwijaniu społeczeństwa. **Oświatologia** powinna skupić swoje naukowe narzędzia na filozofii, historii, socjologii oświaty, na praktycznych zadaniach związanych z ekonomiką oświaty, polityką edukacyjną, udoskonalaniem oświaty i przewidywaniem rozwoju oraz na procesie formowania społeczeństwa wiedzy, tworzenia całościowej wiedzy społecznej i na rozwoju nowoczesnej cywilizacji jako cywilizacji wiedzy.

Oświatologia swoje powstanie zawdzięcza logice rozwoju oświaty i nauki, a mianowicie:

- rosnącej roli oświaty w rozwoju nowoczesnego społeczeństwa i wpływowi na kształtowanie osobowości człowieka, mikro- i makroprocesom rozwoju oraz potrzebie wykorzystania wszystkich potencjalnych możliwości oświaty;
- globalizacji, która pobudza do tworzenia wspólnej edukacyjnej przestrzeni i przygotowywania uniwersaliów oświaty;
- potrzebie prowadzenia aktualnej polityki edukacyjnej, a także przygotowywaniu zasad i strategicznych kierunków rozwoju;
- przejściu do edukacji masowej, nie tylko ogólnokształcącej, ale wyższej; zaostrzającym się problemom przygotowywania intelektualnej elity społeczeństwa; wydzieleniu roli oświatologii w dziedzinie nauk społecznych;
- intelektualizacji ekonomii i wszystkich sfer życia społecznego, transformacji oświaty w sferze kapitału ludzkiego i pobudzaniu rozwoju społecznego;
- potrzebie przejścia naukowego spadku filozofów, pedagogów, psychologów, a także postaci świata politycznego i publicznego, jako szczególnej sfery ludzkiej działalności i instytucji społecznych, które naukę o oświacie wydzielają jako odrębną gałąź wiedzy;
- zróżnicowaniu i wydzieleniu pola badań naukowych filozofii oświaty, pedagogiki, innych nauk oraz potrzebie zintegrowania wysiłków w ramach jednego kierunku naukowego.

Oświatologia ma rozpatrywać oświatę, jako sferę, która przechodzi proces stałego rozwoju; ogólnym obiektem jej badania jest sfera oświaty, a przedmiotem – obecny system oświaty.

Przed oświatologią, jako nauką niezależną, stoją następujące zadania:

- celowe badania sfery oświaty w różnych płaszczyznach, wymiarach, korelacjach i współzależnościach w celu pokazania systematyczności i tendencji rozwoju;

- analiza procesów, które zdarzały się, zdarzają się i będą zdarzać w oświacie, w celu ujawnienia „bifurkacyjnych punktów” i najważniejszych czynników wpływających na oświatę zgodnie z prognozami futurologicznymi;
- opis i porównanie różnych systemów edukacyjnych w celu ogólnej charakterystyki oraz wyróżnienia osobliwości;
- prognoza rozwoju oświaty, analiza i stworzenie zasad polityki edukacyjnej;
- określenie czynników badań naukowych;
- przygotowanie metodologicznej bazy badań edukacyjnych;
- określenie problemów podstawowych.

Rozwiązanie postawionych zadań jest możliwe przy wykorzystaniu metod i zasad naukowych, które można zastosować w dziedzinie nauk społecznych oraz mają związek z zasadami:

- humanizmu;
- apolityczności;
- pluralizmu;
- wzajemności rezultatów;
- zależności i rozwoju;
- naukowego abstrahowania;
- związku z praktyką.

Pole oświatologii ma swą specyfikę. Treścią jej badań będą różne systemy oświaty oraz ich współdziałanie; porównywanie i określanie miejsc różnych elementów w sferze oświaty; historia rozwoju oświaty w różnych społeczeństwach i kulturach; naukowa prognoza rozwoju oświaty.

Literatura

Andruszczenko W. P. – Андрущенко В. П. *Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю.* – К.: Знання України, 2004. – 804 с.

Encyklopedia... – Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040с.

Gierszunski B. S. – Гершунский Б. С. *Философия образования для XXI века.* (В поисках практико – ориентированных образовательных концепций) – М.: Изд-во «Совершенство», 1998. – 608 с.

Hessen S. I. – Гессен С. И. *Основы педагогики. Введение в прикладную философию /* Отв. ред. и сост. П. В. Алексеев. – М.: «Школа – Пресс», 1995. – 448с.

Kremień W. G. – Кремень В. Г. *Філософія національної ідеї.* Людина. Освіта. Соціум. – К. : Грамота, 2007. – 576 с.

Ogniewjuk W. O. – Огнев'юк В. О. *Освіта міжпарадигмального періоду.* – К.: Нова парадигма, 2005. – № 50. – С. 36-48.

Sloterdijk P. – Слотердаjk П. *Критика цинического раз ума./* Петер Слотердаjk; пер. с нем. А. Перцева; испр. изд-е. – Екатеринбург: У- Фактория, М.: АСТ Москва, 2009, – 800 с.

Wittgenzstein L. – Вітгенштайн Л. *Tractatus Logico – Philosophicus; Філософські дослідження.* – К.: Основи, 1995. – 311с.

Filozofia oświaty oraz jej rola w strukturze badań naukowych fenomenu oświaty

W artykule zanalizowano rozwój filozofii edukacji w anglo-amerykańskiej, wschodnioeuropejskiej, a także w krajowych przestrzeniach edukacyjnych jako jednej z najbardziej pluralistycznych dyscyplin naukowych. Uzasadniono powstanie nowego kierunku zintegrowanej wiedzy w zakresie edukacji – oświatologii. Wyznaczono zakres, przedmiot i zadania oświatologii.

Філософія освіти та її місце в структурі наукових досліджень феномену освіти

У статті проаналізовано розвиток філософії освіти в англо-американському, східноєвропейському та вітчизняному освітніх просторах як однієї із найбільш плюралістичних наукових дисциплін. Обґрунтовано необхідність появи нового наукового напрямку інтегрованого пізнання освіти – освітології. Визначено об'єкт, предмет та завдання освітології.

Ключові слова: філософія освіти, освітологія, інтеграція наук, сфера освіти, системи та підсистеми освіти.

Philosophy of education and its role in the structure of scientific research of phenomenon of education

In the article the development of the philosophy of education is analyzed in the Anglo-American, West European and Ukrainian educational spheres as one of the largest pluralistic scientific branches of learning. The reasons of the appearance of the integrated scientific approach to the cognition of education – „osvitologiya” – are substantiated. The object, subject and the tasks of the new approach are defined.

Key words: the philosophy of education, “osvitologiya”, the integration of the sciences, the sphere of education, the systems and subsystems of the education.